

De vogels en 80 jaar natuurontwikkeling in Thijssse's Hof

Willem Holthuizen

Inleiding

Op 2 april 2006 werd het eerste exemplaar van het door Ger Londo geschreven boekje over 80 jaar natuurontwikkeling in Thijssse's Hof aangeboden aan Roel de Wit, oud-commissaris van de koningin en oud-voorzitter van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Het unieke van dit rijk geïllustreerde boekje* is dat het gaat over een twee hectare groot terrein, waar gedurende ruim 80 jaar de ontwikkeling van flora en fauna op de voet gevolgd is.

Tussen 1925 en 1945 hebben dr. Jac. P. Thijssse en zijn vrienden zeer veel aantekeningen gemaakt, artikelen en boekjes geschreven. De laatste halve eeuw is dat zeer systematisch gebeurd door dr. Ger Londo en mijzelf.

Jaren vijftig

In 1952 assisteerde ik de Haarlemse ornitholoog Laurens van 't Sant bij het controleren van de nestkastjes in het Bloemendaalse bos en kwam zo ook in Thijssse's Hof. Daar had Van 't Sant op verzoek van Thijssse in 1929 een vogelinventarisatie gedaan en sedert 1933 een aantal nestkastjes hangen voor mezen, Gekraagde Roodstaart en Grauwe Vliegenvanger. Ook in 1953 en 1954 ging ik weer mee om het 'vogelvak' te leren en werd ik goed bevonden om met ingang van 1955 de controletaak en het inventariseren zelfstandig te doen. Het voorjaar van 1955 was gemiddeld te koud en te regenrijk, niet zo mooi dus. Maar er broedden in de Hof toch al zo'n 16 soorten vogels.

Zeer exact werden in al die jaren de in nestkasten aanwezige vogels geregistreerd. 52 jaar geleden hingen er 11 nestkasten: 6 voor de Koolmees, 2 voor Pimpelmees, 1 voor Gekraagde Roodstaart, 1 voor spechten en 1 voor Grauwe Vliegenvanger. In 2006 waren dat 15 kasten: 10 voor Koolmees, 2 voor Pimpelmees, 1 voor Gekraagde Roodstaart, 1 voor Boomklever en 1 voor Bosuil. En wat gebeurde er? De Spreeuw broedde in de spechtenkast, de Holenduif in die voor de Bosuil en de Boomklever broedde in een mezenkast. Gelukkig maakten de mezen natuurlijk wel overweldigend gebruik van de mezenkasten.

Eileg

Het warmer worden van onze atmosfeer heeft er toe geleid dat allerlei vogels in het voorjaar eerder met de eileg beginnen. Dat is uit onderzoek gebleken (bijv. Visser & Rienks, 2003). Voor de Koolmees heb ik dat uitgezocht en het blijkt in de Hof tot nu toe niet zo te zijn! In de periode 1955-1959 was de gemiddelde datum waarop het eerste ei gelegd werd 18 april; in de periode 1978-1982 was dat 17 april en in de periode 1999-2005 was het weer 18 april. Conclusie: niet dus!

Dat is ook op veel andere plaatsen in ons land het geval, zoals op de Hoge Veluwe (Visser & Rienks, 2003). Maar er zijn ook plaatsen waar de eileg van de Koolmees wel vervroegd is zoals op de Warnsborn, slechts 2 kilometer bij de Hoge Veluwe vandaan! (Visser & Rienks, 2003). Wel blijkt uit individuele jaren dat bij een somber en regenachtig voorjaar de mezen later beginnen dan bij een helder en droog voorjaar, maar op de gemiddelden heeft dat geen invloed.

Overigens was 2006, vast door het lang aanhouden van de kou, zo'n afwijkend jaar. De gemiddelde datum voor het eerste ei was voor de Koolmezen 25 april en voor de Pimpels 20 april. Normaal is dat respectievelijk 18 en 11 april.

Het starten van de eileg is dan ook in belangrijke mate toe te schrijven aan de lichtklok. Wanneer in het voorjaar de dagen langer worden is er een bepaald moment (voor de Koolmees dus ongeveer 18 april) waarop met het leggen van eieren wordt begonnen. Ook staat uit de waarnemingen in de Hof vast dat de Koolmees na 21 juni niet meer aan een tweede legsel begint. Opmerkelijk is dat er tussen 1983 en 2006 helemaal geen tweede broedsels meer zijn geweest, terwijl ze er daarvoor regelmatig waren. Volgens onderzoeken elders komt dat door de klimaatsverandering. Daardoor is er een vervroeging van onder meer de bloei van planten en het uitbotten van bomen in het voorjaar. Gepaard aan het eerder uitbotten van de Zomereik is ook het verschijnen van de daarop levende rupsen van de Wintervlinder, het belangrijkste voedsel van de Koolmees tijdens het broedseizoen, vervroegd.

Helemaal zeker is die conclusie nu ook weer niet te trekken. In 2006 waren er twee paartjes Koolmezen die weer een tweede broedsel hadden. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit een gevolg is van het koude voorjaar waardoor er geen vervroeging van het 'uitvliegen' van de Wintervlinder heeft plaatsgevonden en de Koolmezen van een ruimer voedselaanbod konden profiteren zoals vroeger voor de klimaatsverandering. Volgend jaar dus goed in de gaten houden!

Het vroeger aanwezig zijn van de belangrijkste voedselbron blijkt overigens geen echte invloed te hebben op de jongenproductie per broedsel per koolmeespaar. Eind jaren vijftig waren er 6.6 jongen per nest, eind jaren zeventig 7.0, eind jaren tachtig 6.6 en rond de laatste eeuwwisseling 7.2.

Vogeltuin

Thijssse's Hof is niet alleen een plantentuin, zoals velen denken. De naam vogeltuin voeren we niet voor niets. De bossen van de binnenduinrand behoren immers tot de rijkste vogelgebieden van ons land. Naast de broedvogels in de nestkastjes zijn er veel meer soorten die op allerlei plaatsen in de Hof broeden. Van alle vogels waarvan ik in de afgelopen 52 jaar in de Hof het broeden heb vastgesteld en op basis van de aantekeningen van Thijssse over de periode van 1926-1937, heb ik een overzicht gemaakt (zie tabel 1). Dit geeft een helder overzicht van de broedvogelstand en de veranderingen daarin in de loop der jaren.

Tabel 1. Broedvogels in Thijssse's Hof, 1926-2006. Weergegeven is het gemiddelde aantal broedparen per vijf jaar, met uitzondering van de periode 1926-1937. De gemiddelden zijn naar boven afgerond. Het gemiddelde staat tussen haakjes indien een soort maximaal tweemaal per vijf jaar broedend is aangetroffen. N = tevens in nestkasten broedend. Broedvogels met een voorkeur voor: B = bossen; Bo = bossen met oude bomen; S = struwelen; P = parklandschappen; M = menselijke nederzettingen; W = waterkanten.

Beginjaar	26	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00
Eindjaar	37	59	64	69	74	79	84	89	94	99	06
B											
Koolmees N	x	6	8	7	8	8	10	9	9	9	9
Roodborst	x	3	4	3	3	4	4	5	5	4	4
Winterkoning	x	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4
Pimpelmees N	x	1	2	2	2	2	2	3	4	3	3
Zwartkop	x	2	3	3	3	2	3	4	3	2	1
Houtduif		3	4	3	3	3	3	3	3	3	4
Vink	x	3	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Tjiftjaf	x	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1
Zomertortel		1	1	2	2	2	1	(1)	(1)		
Staartmees		(1)	(1)	(1)					1	1	1
Vlaamse gaai			1	1	2	1	1	1	2	2	1
Glanskop			(1)	(1)		(1)	(1)	2	1	2	1
Gekr. Roodstaart N	X			(1)							
Goudvink							(1)	1	1	1	1
Holenduif N							(1)			1	1
Bonte Vliegenvanger										(1)	
Matkop	X										
Sperwer											(1)

Tabel 1 Vervolg.

Beginjaar	26	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00
Eindjaar	37	59	64	69	74	79	84	89	94	99	06
Bo											
Grote Bonte Specht		(1)			(1)		1	1	1	1	1
Boomklever N	X		(1)	1	(1)	1	1	2	(1)	1	1
Boomkruiper	X			(1)		1	2	2	2	1	1
Groene specht									(1)		
Bosuil										1	1
S											
Fitis	X	3	3	3	3	3	4	4	2	(1)	(1)
Nachtegaal	X	2	1	2	(1)	1	(1)	(1)			
Tuinfluiter	X	1	1	1	1	1	(1)	1	1		(1)
Grasmus	X	(1)							(1)		
Spotvogel	X		(1)	(1)	(1)	(1)					
Braamsluiper							(1)		(1)		
P											
Merel	X	5	5	5	5	5	6	10	7	5	5
Zanglijster	X	3	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Heggenus	X	1	1	2	2	3	3	2	3	2	2
Groenling	X		1	(1)	1	1	2	1	2	1	1
Gr. Vliegenvanger	X	1	1	(1)	(1)	1	1	(1)	1	1	(1)
Fazant			1	1	1	1	1	1			
Koekoek				(1)	(1)	1	1	1	1	1	(1)
Putter				(1)							
Ringmus N	X				1	1			(1)		
Ekster						(1)		1	1	1	1
Ransuil									(1)		
Grote Lijster	X										
Zwarte Kraai										(1)	1
M											
Huisemus	X	1	1	1	2	2	1	1	2	1	
Spreeuw	X		2	3	3	3	2	2	1	1	1
Turkse Tortel				1	2	2	2		(1)	1	1
W											
Waterhoen	X	1	1	1	1	1	1	1	(1)	1	
Wilde Eend	X	(1)	1	1	2	1	1	(1)			
Meerkoet							(1)	1	1	1	1
Kuifeend							(1)	(1)			
Gem. aant. soorten/jaar	17	22	25	24	27	28	27	27	29	28	

Als je over de hele periode van ruim 80 jaar kijkt dan hebben er 50 vogelsoorten gebroed. Er zijn in de Hof dus vogels als broedvogel verdwenen en er zijn nieuwe bijgekomen. Die veranderingen zijn

grotendeels rechtstreeks terug te voeren op allerlei veranderingen in de vegetatie in de Hof en haar directe omgeving. Voor een klein deel zijn die veranderingen veroorzaakt door andere factoren. Zo is bijvoorbeeld het verdwijnen van Fazant en Wilde Eend te wijten aan het feit dat de Vos zijn voedselgebied uitbreidde tot de Hof en het verdwijnen van het Waterhoen, dat overigens nog regelmatig een te mislukken poging waagt, door het opkomen van de agressieve Meerkoet. De Huismus verdween doordat de vroeger dagelijkse horeca-exploitatie van het pannenkoekenhuisje veranderde. Niet langer een constant aanbod van kruimels. Dus: weg Huismus! De Turkse Tortel verdween na het zich vestigen van de Sperwer.

Koolmezen zijn de algemeenste broedvogels van de Hof. De meeste paartjes broeden in nestkasten. Steve Geelhoed

Vegetatieveranderingen

Dr. Ger Londo, de schrijver van het boekje over 80 jaar natuurontwikkeling in de Hof, heeft de vogelsoorten in de tabel ingedeeld in een aantal zogenaamde ecologische groepen om daarmee de veranderingen in de vogelbevolking beter te kunnen koppelen aan veranderingen in de begroeiing. Hij is daarbij uitgegaan van het voorkomen van vogelsoorten in hun optimale milieu.

De vegetatieveranderingen blijken van zeer grote invloed. Een geleidelijke afname van het struikgewas, het hoger worden van het duinbos, de Klimop in een aantal bomen, de reusachtig groot geworden Dennetjes op de dennenheuvel, het verdwijnen van veel laag struikgewas, de komst van de Jeneverbes. Dit alles veranderde het open struweelrijke binnenduinterrein met vogels als Zomertortel, Nachtegaal, Fitis, Tuinfluiter en Spotvogel, die thans alle verdwenen zijn, in een bosrijker landschap waar diverse soorten lijsters, duiven, vinken, mezen, kortom allerlei bosvogels, het goed doen.

Een speciaal voorbeeld van het gevolg van de veranderingen zie ik in de aanwezigheid van twee mezensoorten die veel op elkaar lijken, de Matkop en de Glanskop. De vervanging van de Matkop (broedvogel in de begintijd van de Hof) door de Glanskop (broedvogel sinds de jaren '60) heeft te maken met een verschijnsel op regionale schaal. In het begin van de 20^e eeuw was de Matkop in de bossen van de binnenduinderand van Holland algemener dan de Glanskop (Teixera, 1979). Tussen 1920 en 1950 heeft de Glanskop zich in die regio sterk uitgebreid en is daar nu veel algemener dan de Matkop. Waardoor die verandering is opgetreden, is nog onduidelijk. Waarschijnlijk speelde het geleidelijk droger worden van de duinen door de waterwinning in de eerste helft van de 20^e eeuw daarin een rol, gezien het feit dat de Matkop veel meer voorkomt in moerasbossen dan de Glanskop. Die voorkeur voor moerasbossen schijnt samen te hangen met de voorkeur van de Matkop voor bomen met zacht hout (Wilg, Berk, Els) waarin hij zelf zijn nestholte kan uithakken. Tijdens de verdroging van de duinen zijn Berk, Els en Wilg massaal verdwenen en zijn de hardere houtsoorten (Iep, Eik, Beuk, Esdoorn) overgebleven. De Glanskop, die een voorkeur voor droge bossen heeft, kan zijn nestholte niet zelf uithakken en is afhankelijk van natuurlijke holten of nestkasten.

Het zijn vooral de bosvogels die gebruik maken van de nestkasten. In de beginjaren van de Hof waren oude bomen met natuurlijke nestholten afwezig. Het plaatsen van nestkasten was een goede maatregel om de vogelrijkdom te vergroten. Vooral de Koolmees heeft daarvan geprofiteerd, het is de talrijkste broedvogel in de Hof.

Om juist de diverse holenbroeders een extra kans te geven heb ik in de loop der jaren het aantal nestkasten behouden, zelfs uitgebreid, zodat Spreeuw, Boomklever, Boomkruiper, Grote Bonte Specht en zelfs Bosuil in de ontstane natuurlijke hollen een broedplaats kunnen vinden.

Niet alleen het aantal vogelsoorten is in de loop der jaren gestegen, maar ook het aantal broedparen per jaar. Was dat eind jaren vijftig nog ongeveer 40 paar, tot 2005 was het bijna 60 paar. Een uitbreiding met bijna 50%! Aan die toename dragen vooral de bosvogels bij. De toename van het aantal broedparen is, evenals de verandering in

broedvogelsoorten, een gevolg van de veranderingen in de vegetatie, vooral de uitbreiding van de oppervlakte bos en het hoger opgroeien van het bos. Zo kregen we meer volume aan groen en dus meer plek om te nestelen. Ook is de plantaardige en dierlijke productie, de zogenoemde biomassa, toegenomen. Daarbij opgeteld de voedselrijke neerslag ten gevolge van de luchtverontreiniging, betekende dit een toename van de voedselrijkdom. Dat had weer tot gevolg dat er per jaar steeds meer broedparen aan tafel konden schuiven.

Dan is er in de laatste jaren opeens een abrupte verandering. De iepziekte slaat toe waardoor nestgelegenheid verloren is gegaan. De vestiging van de Zwarte Kraai sinds 2001 en de Sperwer sinds 2005 hebben invloed op de broedvogelstand. Daarnaast besloten Nijlgans en Aalscholver in de Hof te gaan foerageren en heeft de Vos er zich gevestigd.

Niet zozeer het aantal soorten broedvogels maar juist het totale aantal broedparen daalde in 2005 en 2006 met 8 paar naar 48 door voornamelijk de concurrentie om broedplek en voedsel.

Bezoekers

De Hof is niet alleen bij broedvogels in trek. Uit de vlakbij gelegen Kennemerduinen komen regelmatig Buizerds overvliegen en het Smelleken zie je tijdens de herfsttrek regelmatig.

Onze grote hoeveelheden eikels zijn in najaar en winter voor grote groepen Houtduiven aanleiding om in de Hof te foerageren. De vijver heeft als voedselgebied aantrekkingskracht op Blauwe Reiger, Aalscholver, IJsvogel, Dodaars, Wilde Eend, Wintertaling, Kuifeend en zelfs de Kwak, een kleine reigersoort.

De natte randen van de weiltes langs de vijver worden soms door Scholekster, Witgatje en Watersnip gebruikt om voedsel te zoeken. De kans de Scholekster te zien is overigens aanzienlijk kleiner geworden nu hij niet meer in Duin en Daal broedt wegens het agressieve gedrag van de daar broedende Nijlgans. In het bos zie je elk najaar Houtsnippen scharrelen.

Bijzondere waarnemingen gedurende deze halve eeuw zijn geweest: Appelvink, Pestvogel, Kleine Karekiet, Steenuil, Wespandief, Bonte Vliegenvanger, Europese Kanarie, Wielewaal, Witkopstaartmees, Grauwe Klauwier en Notenkraker. De Putter is er ook regelmatig en broedt soms.

Als je zo de 'oogst' van ruim 80 jaar overziet, dan blijkt Thisse's Hof ornithologisch beslist een aantrekkelijke plaats. Regelmatig bezoek biedt de mogelijkheid om veel vogels, de alledaagse en de bijzondere, te zien. Zelfs op een rustige winterdag word je soms verrast door een troep Sijsjes hangend aan de elzenproppen bij de vijver, of een gemengde

groep van allerlei mezen, Goudhaantjes en Vinken die de bomen en struiken afstropen op zoek naar een kleine hap.

Meer redenen om u op te roepen Thijssse's Hof, een waar vogelparadijs, te bezoeken lijken mij overbodig. Die laat ik graag aan u over!

Literatuur

- Teixeira, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Visser, M.F. & Rienks, F., 2003. Klimaatverandering rommelt aan voedselketens. De Levende Natuur 104 (3): 110-113.

Drs. W.J.M. Holthuizen, bestuursvoorzitter Thijssse's Hof,
voorzitter@thijsseshof.nl.

*) Londo, G. 2006. Thijssse's Hof, tachtig jaar natuurontwikkeling. Uitgeverij Bekking & Blitz, Amersfoort, ISBN 90 6109 5875. € 9,90, in de boekhandel en in Thijssse's Hof te koop.

Vanaf de telpost op de zuidwestpunt van Falsterbo vormt 'de' vuurtoren in het noorden een mooi oriëntatiepunt. Steve Geelhoed